
A CSÍKSZEREDAI TEMPLOM ÉS A GELLÉRTHEGYI NEMZETI PANTEON

– részletek két Makovecz Imre-interjúból –

Zajti Gábor, Zajti Ferenc és Somogyvári Rudolf Medgyaszay István életművéről készít dokumentumfilmet. Ennek során végigjárták az építész Erdélyben épített – többnyire tragikus állapotban talált – népiskoláit, közben videofelvételt készítettek a csíkszeredai templom felszentelésén. Ekkor készült az első interjú, amelyben a templom építése mellett szó esett Medgyaszay Istvánról is, hogy Makovecz Imre értékelése bekerüljön a filmbe. A második interjú a felszentelést követően a Kecse utcában készült. A videón rögzített beszélgetések szövegét Gerle János szerkesztésében rövidítve közöljük.

Ide úri jókedvűből jön az ember, mert szeret az itteniekkel dolgozni. Rendkívüli erő és lelemény van az emberekben, hogy a lehetetlen körülmények ellenére az Úrnak házat építsenek. Ez a csíkszeredai meg egész különleges építkezés, nemcsak az én számomra, hanem az építők számára is. Az egyik oka ennek, hogy a hatvanas évek végének liturgikus reformja előírja, hogy az egyetemes kereszténység emberei lehetőség szerint centrális épületeket építsenek, hogy középen történjék meg az átváltás, és azt Krisztus miszikus teste, azaz a hívek közössége vegye körül. Együtt jöjjön létre az átváltás. Ez a templom fönt középen nyitva van, és a nyíláson át négy angyal néz lefelé, hogy az átváltás sikerüljön; ez abban a pillanatban dől el, amikor a pap azt mondja: emeljük föl a szívünket. Az emberek azt válaszolják, hogy: fölemeljük az Úrhoz. Akkor kell az angyalok között süviteni fölfele a kereső, az imádkozó szándéknak, hogy létrejöhesse valóban az elképesztő átváltás, ami a megváltás lényege; hogy a test átalakuljon egy másfajta testté, a kenyér és a bor átalakuljon Krisztus testévé és vérévé. Most itt arra várunk, hogy az Úr beköltözzön a házba, majd lehet hallani, hogy hogy zúg az ének, mert itt énekelnek az emberek mind; és meg majd arra fogok figyelni, vajon recsegní-roponni fog-e a szerkezet, amikor az Úr minden ízével beleköltözik, vagy úgy járok, mint mind-

annyiszor máskor, hogy végülis azt kell hogy mondjam, hogy az Úr akkor volt velünk, amikor a házat építettük, amikor a rengeteg probléma volt, amikor egymással megküzdve próbáltunk a nehézségeken úrrá lenni, és haladni előre, mert lehet, hogy az Úr a dolog drámájába költözik bele, és azt akkor észre se vesszük.

Mindig kell egy gondolat egy épülethez, amely a helyi adottságokból fakad. Ez az új templom a régihez kapcsolódik, amelyet sokszáz éves cinterem fala vesz körül. A falba bele vannak építve a két-háromszáz éves sírkövek, és az egyikük felnagyításával keletkeztek a tornyok. A keresztek több lépcsőben emelkednek fölfelé, míg a legfölső kereszt eléri el a csúcst. Miről van szó? Mi megszavaztatjuk a halottainkat is a mai életünk érdekében, fontos, hogy jelen legyenek ezen a felszentelésen is mindazok, akik Csíkszeredában évszázadokon át talpon maradtak. Talpon a tatárral szemben és talpon másokkal szemben, akik azt szerették volna, ha mi nem maradunk itt tovább. Mégis, egy dunántúlnyi területen át jöttünk a hóesésben, úgy hogy végig magyar beszédet hallottunk. Ez nagy tanulság lehet a Nyugatnak, hogy egy népet nem lehet csak úgy elsöpörni a föld színéről. Egy népben lévő erő, az az Isten ereje, ezt tudomásul kell venni.

Ha én idejövök szolgálni úri jókedvűből, semmiféle kötelesség nem mozgat és semmiféle szorongás sem vesz körül, mert a szorongás a kötelességgel jár együtt. Szeretek itt az emberekkel találkozni, szeretem azt, ahogy ezt a házat összehozták olyan színvonalon, hogy újra megérem azt, amit megértem a Stephaneumban Piliscsabán, amikor Paolo Portoghesi azt mondta: te Imre, mi már ilyet sajnos nem tudunk csinálni.

Medgyaszay István tervezett Csíkszeredára egy színházat, amely azonban már nincs meg. Ha most azt kérdezik tőlem, hogy van-e az én építészetemnek valami köze a Medgyaszay-féle építészethez, akkor a rokonságunknak az a gyökere, hogy

ő a szecesszióknak olyan speciális változatát hozta haza Bécsből, amellyel lebontotta a magyar kultúrát a legelemibb jelekre, és abból kezdett el újra építkezni. Ebben vagyunk mi közösek, mert ez a modell párhuzamosan alakult ki a Kodály-Bartók-féle modellel, amely azt mondja, hogy a pentatóniában egy sokezer éves kultúra üzenetét tudjuk meghallani, és azt kell bevinnünk a polgári világ színpadaira, a mindennapi életbe.

Az, hogy a rárósmulyadi templom tetején is állnak angyalok, szerintem csak annyit jelent, hogy Medgyaszay is tudta, hogy egy centrális templom középpontjában a segítő szellemek ere-

jére van szükség. Ennek megfelelően tette föl a tetőre az angyalokat, és most ott áll az a templom – a mély sáron át lehet oda eljutni, be van füstve szörnyűséges világos kékre; egy épület, amelynek a héjszerkezete mindenkit megelőzött Európában, mert az előregyártott vasbeton héjelemek úgy borulnak rá a templomra, mint egy virág szirmjai; és ez most valami minősíthetetlen színvonalú bádógosmunkával van befedve –, és ott állnak felette a komor angyalok, a markukba görcsösen bele-mélyedő ujjakkal, tessék megnézni a kezüket, úgy állnak ott becsukott szárnyakkal, mintha tudták volna előre, hogy mi fog bekövetkezni a Kárpát-medencében. Ezek szigorú, komor férfi őrangyalok, nem rebben a szárnyuk, nem mozdul a kezük, így veszik körül azt a szakrális teret, amelyben az Úristennek ott kell lennie abban a pillanatban, amikor az átváltozás bekövetkezik.

A csíkszeredai templom is centrális épület, ahogy már mondtam, nyolc szögletének négy pontján, a kupola sarkain, az égtájaknak megfelelően, ott állnak az angyalok, libbenő szárnyuk van, a kezükkel gesztikulálnak, és jóindulattal néznek le középre, arra a helyre, amelyet most több ezer ember jelenlétében a megdöbbentő és megrendítő tűzáldozat és illatáldozat odaemelt az Úrhoz, sistergett és recsegett a tűz, amikor föltört a magasba, a négy angyal pedig ott állt fölöttünk, nem azzal a szigorú komorsággal, ahogyan ez Rárósmulyadon látható, hanem valami másképpen. Vigasztalóan. Az biztos, hogy ötvenvalahány év után fölzendült újra egy templom felszentelése alkalmából az ének: Győzelemről énekeljen Napkelet és Napnyugat, és ott a négy angyal alatt lévő ezer négyzetmétert a magyarok visszafoglalták. És ezt sehogy másként nem kell értelmezni, mint hogy az egyetemesség számára kell tudnunk területet foglalni, a parciális, kicsinyes, törzsi tudattal szemben. Mert nekünk, magyaroknak ez a feladatunk itt a Kárpát-medencében, hogy ezt a csodálatos területet az egyetemesség számára fenn tudjuk tartani és ehhez nem férhet semmilyen nemzetállami koncepció. Nem férhet hozzá semmiféle kicsinyes globalizációs hódítás, amely mögött természetesen szintén burkolt törzsi tudatok húzódnak meg; ehelyett egy szabad törekvésben megvalósuló szabad világnak kell megjelenie. És ez ott, Csíkszeredán megjelent.

Hogy építőművészeti, műfaji szempontból milyen összefüggés van Medgyaszay és Makovecz angyalai között, ezt felejtjük el. Egészen másról van szó, mélyebb és magasabb ügyek kötnek össze, noha évtizedek el is választanak bennünket, majd-

nem egy egész évszázad Medgyaszay akkori munkájától. Mégis: ugyanaz a gondolat, ugyanaz a feladat. Örök, vigyázatok a strázsán!

Medgyaszay műveit az „élet” nevében rombolják, a valóságban egy romló kulturális közegről van szó, amely relativizálta az értékeket, aminek kövekeztében Medgyaszayval szemben neurotikus viszonya van. A legszívesebben fölszámolná az egész életművet, úgy, ahogy van, mert az zavarja a lenullázott múlt szemléletét, holott Medgyaszay, Lechner, Kós, Jánosy és a többiek pusztuló életműve ugyanúgy mérhetetlenül fontos, amilyen fontos a zenében Kodály, Bartók, Bárdos Lajos, Ádám Jenő és társaik. De ez a vonal nem szakadt meg a Kárpát-medencében, hangsúlyozom, hogy a Kárpát-medencében és nem csak a trianoni Magyarországon, és ez a templom ennek a folyamatosságnak a jele.

A Medgyaszayval kapcsolatos legfontosabb tennivalónk azonban az ő panteon tervére vonatkozik.

A Gellérthegy a város egyik legfontosabb pontja. Sajátos módon, egy évezreden keresztül nem épült be. Beépülhetett volna, mint annyi mediterrán hegytető, amelyre fecskéfészek formájában épültek a házak, a város, de nem épült be. Sőt, védtek mindig a beépítés ellen. A szerbek beköltöztek az aljába, a Tabánba, ott megépítettek egy kisvárost, de annak a sorsa ismerős: az enyészete lett. A leverte negyvennyolc-negyvenkilences magyar forradalom és szabadságharc után az osztrák elnyomó hadsereg egy ronda erődöt épített oda, amelynek építészeti funkciója és tartalma a város életében nincs, a mai napig nincs. Egyetlen célja ennek az undorító erődítménynek, hogy a forradalomra hajlamos Magyarországot ágyúival térdre tudja kényszeríteni, mert onnan Pestet tűz alatt lehet tartani. Ronda kővekből, rondán összetákolva, egy hamarjában, fenyegetésképpen összehozott katonai erőd, amelynek se építészeti tagozata, se a korához illő formarendszere nincs kiépítve, és ezt sajátos módon sajátos emberek műemléknek tekintik, holott egy magára a legkevesebbetz is adó nép vagy város már régen talpig lerombolta volna. A Bastille sorsára kellett volna hogy jusson, ez szégyenletes förmedvény.

Ezt a helyet régen a boszorkányok hegyének is nevezték, tudniillik az egyetemes nyugati kereszténység felvétele után a régi kultúrához tartozó, kítaszított papnók összejövetele helye volt, ahol a nyári napéjegyenlőség idején, Mihály-nap környékén és máskor összejöveteleket rendeztek, így került sor arra a súlyos

incidensre is Gellért püspök és az ott összegyűlt emberek között. Az a hely szent hely, senki nem meri ezt kimondani, a szégyenkövek formájában ott van a hegytetőn. Erre a helyre tervezte Medgyaszay a magyar nemzeti panteont, amely talán a legszebb magyar épület lehetett volna, ha megépül. A megvalósítása a mai napig is – a tudatunk mélyén – aktuális. Fel kellene építeni. Én biztos nem terveznék Medgyaszay terve helyett oda semmit, azt az épületet kellene ott megépíteni. Ha ez a történet Finnországban következik be, vagy bármelyik, úgynevezett atlanti országban, akkor az egész világ tudna róla, már régesrég megépítették volna, és Európa népeinek zarándokhelyévé vált volna ez a hely, amelynek természetes tulajdonsága, hogy ide minden olyan európai impulzus beérkezhet, amelyik a mélyből fölemel valami fényt, amire szükségünk van. Ennek az épületnek ez a lényege.

Én több ízben is próbálkoztam politikusoknál, hogy megpróbáljam föléleszteni ezt a lehetőséget, a politika azonban másról szól. A politikusok egymással foglalkoznak. Nekem nincsenek se anyagi, se hatalmi eszközeim, hogy felépítsem Medgyaszay tervét, de az én szívemben az a ház ott áll és nagyon rosszul érzem magam, ha arra gondolok, hogy a valóságban a helyén ott az erőd és az erőd ormán a második ukrán hadsereget üdvözlő, immár többszörösen átalakított szobor. Az avantgard művészeink ökörködnek körülötte ahelyett, hogy régesrég eltakarítottuk volna

az egészet, úgy, ahogy van. És helyette megvalósítottuk volna a panteont, mint szellemi honfoglalást. Ez a mai napig aktuális és attól, hogy én nemsokára meghalok, az aktualitása nem fog csökkenni. Valami olyasmit tudok mondani, mint Antoni Gaudí a Sagrada Família építése kapcsán: tudta, hogy nem éri meg a templom befejezését, de azt mondta, hogy a templom maga a katalán nép, és ha nem folytatják és nem fejezik be, akkor magát a katalán népet nem építik fel. Én ugyanezt üzenem az utánam jövő generációnak Medgyaszay épületével kapcsolatban.

